

Світован
Мирослав Дочинець

Ця книга – повна захоплення і любові розповідь про мандри в горах із мудрецем Андрієм Вороном, якого вже встигли назвати українським Сократом. Він жив, як дихав, власним життям явив спроможність бути вільним у світі, який ловить і поневолює людину. Для сучасної, заблуканої серед штучних міражів людини світло його досвіду постає опорою для порятунку. Між рядками широкого письма живе горний дух, нурт живої природи, правда первісної оселі.

Мирослав Дочинець

Світован

Якщо спиш просто неба, ніч не здається такою темною.

Прочитане в давній книзі.

Хто ми? Спитай зорю, спитай хвилю, спитай бурю, спитай вітер, спитай небо, спитай землю – землю страждання і землю улюблену – хто ми? Ми – Земля.

Напис, вибитий у древньому храмі народу майя.

Метелик, який не хотів відлітати

Голос у слухавці був старечий, деренчливий. Геть вицвілий, вивітрений часом голос.

– Пане... Не знаю, як вас називати...

– Можна й не називати. Кажіть, – приохочував я.

– Ви пишете, правда?

– Пописую щось.

– А я малюю. Все життя малюю. Щось удається, щось не дуже. Не буду хвалитися, най люди кажуть. На те в них очі. Ми, художники, промовляємо барвою... – слова його, як і голос, були теж безбарвні. Слова маляра. – Я вас упізнав на світлині в книжці... Ви вже інший на позір, але головне в

рисах залишилося. Те, що художники вихоплюють одразу в обличчях, за що чіпляються оком. Розумієте?

- Розумію, - згодився я, хоча насправду не розумів, про що йдеться.

- Ні, я вас не малював... Але я малював старого. Того діда, що був тоді з вами. Там, на горі, під розложистим горіхом. Ви варили з яблук сироп.

- Мед. Яблучний мед.

- Може. Не знаю. Та я не про це. Про того старого... Хто він був?

- Хто? Я й досі цього не знаю.

- Як? Ви ж пишете про нього.

- Пишу, щоб зрозуміти. Але так доконечно й не збагнув, хто він був.

- Гм... Розумію. Я теж, чим довше живу, тим менше розумію деякі речі. І взагалі, деякі свої картини, котрі всі вважають найкращими, мені кортить затулити веретою, а блаженські етюдики в декілька мазків готовий розглядати годинами. Аж очі сльозяться від напруження... Знаєте, той портрет фактично був першим. Доти я займався розписом, декором. А коли побачив того чоловіка, руки самі засвербіли до роботи. До справжньої роботи... Я сидів збоку і спостерігав. Бачив, як він легко торкався до всього, як пером, як пензликом. І поглядом проникливих очей, здавалося, міг злагіднити залізо. Хоча внутрішньо був твердий. Був якось у собі і в просторі водночас. Це важко пояснити. Є люди, які щось знають, і є люди, які знають щось. Це щось і відчувалося в ньому. Воно й притягувало. Коли я налаштував етюдник, йому на руку сів метелик. Гарний такий, барвистий. Старий уважно розглядав його. Борода майже торкалася метелика, але той не відлітав. Довго не відлітав. Доки дід легенько не дмухнув на нього. Я встиг накидати етюд, встиг схопити цю дивну мить зріднення людини й комахи... Тепер я готую виставку за кордоном. І там буде ця робота. Цікаво, як би ви назвали її?

- Хіба конче треба все якось називати?

- Такий порядок. Так вимагає виставком, аби кожна робота була паспортизована, мала назву.

- Тоді, - сказав я, - так і назвіть: «Метелик, який не хотів відлітати».

- А й насправду, що тут довго мудрувати? Слова й так не все пояснюють у зримому світі.

- Не тільки у світі, але і в книгах. «Що менше слів, тим ліпша книга», - казав він.

- Хто? - запитав художник.

- Той дід із метеликом.

- Цікаво. Дуже цікаво... про книгу. А про малярство... про малярство нічого не говорив? Не пригадуєте?

– Щось пригадую. Якось ми спускалися з Обавського Каменя, і, коли вийшли з ялинника на простір, відкрилася нам пречудова панорама. Спад гори кипів жовтогарячим дроком, між травами золотими змійками звивалися пішники, громадилися стада сірих валунів. Камені були як живі: здавалося – встануть і підуть. А на самому споді долини сліпуче яскріло дзеркальце озера. Мій супутник, той старий, витер спітніле чоло і сказав: «Ну от, братику, ще одну прилюбну картину намалював нам Верховний Маляр». Так він тоді сказав. А ще говорив, що метеликів розмальовує Бог.

– Гарно казав. Із цим я згідний цілим своїм серцем... Не раз безсонної ночі думаєш: навіщо ти все це малював? Для чого дуриш когось навіяними верескливими мальовидлами? А найперше – самого себе... Що принесеш на плечах, як хрест, і покладеш перед Ним на поріг?

– Перед ким?

– Перед тим Верховним Малярем. Перед ким же ще? – Голос його сікся ще глибшими тріщинами.

– Де буде виставка? – запитав я, щоб перебити сумну нуту.

– Спочатку в Братиславі. Потім, кажуть, ще кудись повезуть по Європах... Для вас я зробив фотокопію. Тепер така техніка, що навіть волосинки від пензля передає, як справдешні. Радо перешлю вам, куди скажете.

Я подякував і назвав адресу, хоча копій не люблю. Ніяких.

Чоловік на тому кінці дроту довго і важко мовчав. Нарешті зібрався на слово:

– Тоді, коли я малював, метелик непорушно сидів на його руці. Аж поки я не докінчив, не відтворив пензлем розпис його крил. А тоді він злетів. Мені здалося, що старий щось йому шепнув. Уста за густими вусами ворухнулися – і метелик грайливо спурхнув з його руки. Як гадаєте, може таке бути?

– Може, – відповів я, і тої миті звук у слухавці обірвався. Може, й добре, бо в таких випадках не знаєш, як прощатися.

За тиждень я й справді дістав бандероль. І хоч картина була на пластику, я сприйняв її одразу – до болю знайому силуетку. Це був він. Його свіже, як промиті дійки, лице, його піднесене чоло, проникливі, мудрі очі... Вони завжди неспішно й чіпко затримувалися на тому, що споглядали. Щоб увібрати в себе, обгорнути предмет приязною увагою, проникнути нутряним зором у приховані глибини. Тепер він дивився так на метелика, що присів спочити на його рукав і довго не покидав прилюбне місце...

Був вечір, сідало сонце. Портрет я прихилив до стіни на столі. Місяць, що зійшов над Ловачкою, скісним променем засріблів малюнок. І в тому прохолодному живому сяєві він ожив. Спочатку сиві патли чуприни й бороди, потім очі і, нарешті, вуста, що, здалося, ворухнулися: «Доброї вам години!» Так він зазвичай вітався з людьми...

Й оте благословенне літо ніби знову озвалося теплою росою на ковзких квітках портулаку, війнуло солодким запахом лози, в якій ми пекли з ним картоплю.

З висоти (чи низини) своїх років я вертаюся в ті дні світящі, що стали для мене живим намистом пізнання. Пам'ять дивним чином зберегла їх свіжість, пересіявши полову пережиття.

Ці одробини спогадів – про нього. Про того, хто різьбив тоді мою душу.

Злоба дня

О, моя нестримна, моя розхристана юносте! Мое кипуче ювенальне море, що весь час шукало нові живлющі струмки!

Усе найкраще приходить несподівано. Втім, усе найгірше – також. Якби ми годні наперед розподілити в рівних частках свої щастя і нещастя! Наш Учитель, аби пом'якшити вразливість нашого нерозумного тривку, заповідав: кожному дневі – своя злоба. Себто застерігав, що не варт бідувати бідю, яка ще не прийшла. Чи вже проминула. На один день достатньо й однієї злоби-жури. І переживання, гнів до заходу сонця мають вивітритися із твого серця. Та де міг це розуміти тоді я, поривний, амбітний, романтичний молодик, що іншу «злобу дня» обрав своїм служінням.

Так тоді модно було називати писанину в газетах, які, рясно нахапавши приказок із Біблії, запекло боролися за уми і серця, спростовуючи попасом закони тієї ж Біблії. У тій армії борзописців був і я скоростиглим багнетом-пером, що набирало все більшого розгону і плідності. Підохочений читацькою увагою, я вергав на газетні шпальти ріки словесної повені, повчав, наставляв, критикував, висміював, клав на місце, погрожував, попереджав, давав останній шанс виправитися. Вищому комсомольському начальству це імпонувало – зручно загрибати жар чужими руками. В обласній молодіжній газеті я зажив слави відчайдушного фейлетоніста, який з каменя витисне іронію і сарказм. Вельможі з партійних кабінетів на це поблажливо всміхалися крізь зуби, мовляв, нехай собі цуцик дзявкає на короткому повідку. Аж поки потішний песик не цапнув за литку.

Бідолашний редактор, блідий, як пізній гриб, хрипло кричав: «Ти, хлопче, замірився на святе! Гадаєш, ти їх прописав? Ні, ти собі підписав вирок. І мені...»

То був нарис про комсорга з гірського селища, інваліда афганської війни. Тямущий, ініціативний хлопець, але «зі своїми мухами в голові», як про нього казали в райкомі. Кілька тих «мух» я й запустив у свій нарис, і їх, на біду, не вловило редакційне сито. Серед його сміливих, жорстких фраз була й така: «Коли партія каже «треба», я запитую – кому?» Власне, вона і спричинила вибух. Мого героя одним махом вигнали з комсомолу й понизили з механіка до слюсаря. Редактор мав захищатися на бюро. Єдиним виправданням йому міг бути лікарняний, на якому перебував у день виходу газети. Наді мною збиралися градові хмари, неблаганно наближався момент істини.

«Тобі краще кудись зникнути, – чомусь пошепки радив редактор. – Їдь на БАМ, здайся в армію, вчини дрібний бешкет у ресторані і відсидиш півроку «на хімії»... А про газету можеш надовго забути. Відтепер не ти, а про тебе будуть писати. У шнуровану папку...»

І я, вчорашній студент, який не встиг ще натішитися першими зарплатами й гонорарами, написав заяву на звільнення. Забрав теку з газетними вирізками (мої вирізки – мої виразки!) і побрів у гуртожиток. Не здогадуючись, що злоба дня випустила тільки перший свій пазур.

Переходячи міст, я побачив на набережній її. Ту, яка останні п'ять років владно жила в моєму серці, ділячи його з газетою. Ба, навіть більше, – тоді я хибно вважав, що, пишуци, ти маєш уявляти свого бажаного читача. Я при цьому уявляв її – сміхотливу чорнявку з ясно-сірими очима і вередливими, як шийка порцелянового глечика, губами. Я писав для неї, складав слова і речення, свої головні на той час скарби, до її засмаглих струнких ніг. Вона вже вважалася моєю нареченою, остаточне поєднання мало ось-ось оформитись. Її двокридна сестра недавно натякнула, що від мене чекають пропозиції. Серцем я давно поривався до цього, але обставини були ще такими сирими, ніякої облаштованості. Завоювавши серце дівчини, я відчайдушно завойовував газету. Тепер, коли нарешті почало щось складатися, я був готовий до одруження. Але, виявляється, не була готова вона.

Там, на набережній, її підтримував за стан молодий чоловік, до якого вона довірливо хилилася. З несподіваним жалем я подумав, що ніколи чомусь не дозволяв собі з нею на вулиці такої фривольності. Вони всміхалися одне до одного. Ми теж із нею весь час сміялися. Я знав: щоб прив'язати до себе жінку, треба смішити її... Але їх сміх був інший – сміх без жартів, просто від утіхи близькості. Може, це якийсь родич, невідомий мені, – хапався я за рятівне припущення. Але тої ж миті, як за зловісним сценарієм, вони зупинилися й поцілувалися. Як голуби – коротко, звично, ніби між іншим. І далі пішли. А я вкопано стояв. І якби міст піді мною тріснув і завалився – мене б це здивувало менше, ніж видиво, що відкрилося щойно моїм очам. Спантеличений і обікрадений, я оглянувся довкола, ніби хтось мав мені щось пояснити. Але люди відчужено несли в очах свої клопоти. День заходив у полудень, заливаючи літеплом вуличну шамотню.

Всі кудись ішли. Я теж пішов. Від чого я йшов і до чого, за чим і куди? Ноги самі повели мене в гуртожиток – єдине тепер пристанище в цьому місті. Мабуть, я йшов із невидючим поглядом, бо хтось із зустрічних гупнувся мені в плече і сказав: «Іди, йди, там тебе вже чекають». Це мене ніяк не пройняло, бо сам я нікого й нічого не чекав.

Біля вахтерського бюрка стояв цибатим журавлем Скурпульон. Так ми поза очі називали відставника-коменданта. Після того, як він біля кімнати аспірантів-біологів знайшов якогось химерного жука, настромив його на сірничину і бігав коридорами: «Скурпульон! Скурпульон! Обнаглелі до крайності умнікі. Ужо скурпульонов разводят в гуртожитіі!»

Це був ще той «боец». Якось я стояв у черзі до бочки з пивом, а Скурпульон на ящику збоку допивав котру вже гальбу. Розімліло кліпав такими ж жовтими, як пиво, очима і розповідав сажотрусу, що стояв із велосипедом

поруч: «Я брал Рейхстаг!» – «Нащо?» – ліниво поцікавився коминар. «Как нашто? Это же логово фашизма! О, сколько раскрошил я саперной лопаткой голов сосункам із гітлер-югенда! Ім далі ржавіє австрійські карабіни без патронів, і ета соплівая пацанва двинула на нас со штиками. Представляеш? Нам тоже било жалко на ніх патронів. Ми раскаталі по улице бочки с солярой і подожгли. Гітлерьонки іспеклись заживо. Ми добівалі їх лопатками... А потом я взял Рейхстаг. Но тебе, чадная голова, это не понять». – «Чому ж, – мляво озвався коминар. – Я чув, що в Німеччині всі щось брали. Не вертатися ж із такого світу з порожніми руками...»

Тепер Скурпульон із зловтіхою рывкнув до мене: «Явілся – не запилілся! Вот коробка с вашіми вещами, комісіонно переписаними. Можете сверіть со списком. І чтобы через десять мінут духу вашего здесь не било!»

Я не мав ні сил, ні бажання щось вимовити. Запитували очі.

«Что-то не понятно? – чвиркав слиною Скурпульон. – Извольте – об'ясню». – Дістав аркуш, дмухнув чомусь на нього. – «В ноч с 28 на 29 ноль п'ятого на фасадной стене вверенного мне гуртожитія бил сожжен государственный флаг есесесер. Якоби по неосторожности прі масовом бросаніи с окон зажонних газет в связи с победой киевского Дінамо в футбольном чемпионате. Даже еслі это і плод разгільдяйства, оно преступно по сути і кроет в себе політический подтекст. Ізходя із етого, совет гуртожитія постановіл лішіть всех подозреваемых в содеянном права проживанія. Список прілагается. Деньгі, уплоченние вперед, не возвращаются».

Я в списку був тринадцятим. Ну, звісно, яке ще могло мені випасти число!?

«Давай-давай! – Скурпульон перейшов на ти. Як ще звертатися до бездомного? Мабуть, уже знав, що я й безробітний. – І скажі спасібо, что на дворе сейчас другое время, а то загремел би ти годков етак на петнацать, а может, і вовсе стал би под стенкой, на которой флаг висел...»

Я не подякував, бо мене не зворушував час надворі. Зате надворі було більше повітря, якого мені гостро забракло. І я хиткою тінню просочився крізь залізну вертушку дверей.

На вулиці чомусь обернувся і глянув на стіну. Там із закіптюженої цівки звисав новенький шовковий стяг. Скурпульон ревно стежив, щоб прапори обабіч центрального входу висіли завжди – і в свята, і в будні. Один із них згорів і був замінений на новий. Зате в мене продовжувало щось горіти всередині. Діймала згага і спрага. Я рушив до кіоску. Тут мене наздогнала вахтерка і мовчки простягла папірець. Телеграма. Я пробіг очима бліді, танцюючі рядки: «Військових маневрах Двіна загинув...»

Я не хотів читати далі, зібгав папір у жмені, ніби його не було. Ніби адресувалося не мені – я ж не живу в цьому гуртожитку. Я знав, хто міг загинути на Двіні. Недавно він написав мені звідти листа. Найближчий мій друг, ще зі школи. І в університет ми поступили разом. Вірніше, він пристав до мого вибору. Щоб не розлучатися. Хоча це було не зовсім його. Чи то пак, зовсім не його. Тому після університету й завербувався в армію офіцером політвідділу – відвойовувати свою долю. Не хотів більше дурити себе, «дотягуватися» до мене...

А мое серце, мабуть, таки належало трьом: слову, їй і йому, моему сердечному другові. Тоді я ще не знав простої істини, що особисте щастя – це спілкування з близькими тобі по духу. І давнє слово «совість» це і є «вість» про існування десь спорідненої душі, про пов'язаність вашу невидимими нитками. І що правдива радість – це радість у бутті іншого. Со-вість: со-братня, со-радісна вість, що йде від душі до душі...

Мені це невдовзі відкрив чоловік, що називав себе Світованом. І ця повість, власне, про нього.

Нас б'є те, що найдорожче для нас. Слова на сірому поштовому папері добили мене остаточно. Коли нас заскакує якийсь клопіт, ми спрямовуємо на це весь душевний захист. Коли навалюються враз два лиха – душа розривається між ними. А коли одночасно три-чотири – душа завмирає в сум'ятті. Вона не готова до такого напору. Недаремно Вчитель заповідав нам: кожному дню – своя злоба. Приймай не більше одного клопоту. Якби ми були добрими учнями!..

Я пішов набережною. Ріка текла в один бік, людський потік – в інший. Липи скрадливо шуміли щось про своє. Ріка нагадала мені, що я хочу пити. І я зійшов через борщівник до зарінку й напився навколішки, як звір. Вода принесла на мить якусь ясність. Я зрозумів, що не маю куди йти. І не хочу. Я ліг у траву і заплющив очі, бо повікам було важко навіть кліпати. Нічого не думалося, спалахували й мерехтіли якості обривки картин, тіснили одна одну, зливалися, палили мозок. Потім я спав. Довго спав – решту дня, вечір і цілу ніч. Але сон цей не був сном – я все приявно чув, що чинилося довкола. Часом я розплющував очі. Трава холодила тіло, одяг був мокрий від роси, і розпашіле обличчя було мокре. Я облизав губи – солоні. Значить, це була не роса, а сльози. Я плакав, хоча раніше думав, що вже розучився це робити. Я лежав за крок від ріки, і з моїх очей текла інша ріка, що починалася десь у задубілих грудях, у скам'янілій душі. Ріка гіркоти.

Потім прийшло щось живе, обережно дихнуло мені в лице, облизало його. Гумові губи, шерехатий лагідний язик. Пес, а радше кінь чи баран, – ці тварини люблять сіль. Гіркої солі на моїх щоках було для них доста. Я не ворушився, прикидався мертвим. Особливо й прикидатися не було потреби. Тварина пішла собі, а я добував ніч. Ніч, що дніла в мені і не віщувала ніякого просвітку дня.

Але день прийшов. Перший промінь лизнув росяні стебла, ковзнув моїм остудженим чолом, зарожевив пергамент повік. Зацокали об бруківку підбори перших пішоходів. Я зібрався на силах і підвів своє очужіле тіло. Треба було кудись рушати. Мабуть, на вокзал. Людина, яка не знає куди йти, йде на вокзал.

Неподалік від гуртожитку першим, кого я зустрів, був Толя. Ми жили в одному блоці. Він вертався з нічної зміни. Неголений, невиспаний, але з незмінним блиском в очах. Толя був інженером і комсоргом, з тієї ж когорти непримиримих, що й мій герой-афганець, з якого і зчинилася ця шура-бура.

- Старий, я про все в курсі, - крикнув Толя звіддалік. - Що тут скажеш? Я не люблю лірики, мені легше пояснювати речі фізикою, законом опору матеріалів. Ти перейшов температурну межу, перегрів систему. От вона й витискає тебе із себе...

- Ну і що в такій ситуації радять твої Менделєєви-Клапейрони? - мляво запитав я.

- Що? Потрібно тимчасово випасти в осад, щоб набути нової концентрації. Сісти на дно.

- Вважай, що я вже на дні, - зітхнув я. - На дуже глибокому дні.

- Чому такий похмурий тон? Інколи впасти на дно потрібно для того, щоб відштовхнутися від нього.

- Це філософія тих, хто весь час на плаву.

- Це філософія мого діда. Послухай... - пісне з ночі обличчя Толі посвіжіло радістю. - Дід - ось у кого тобі можна перекантуватися. Ви обое німураки, зайвим словом один одного не притісните. Та й дід більше в хашах пропадає, ніж дома. У нього спокійно, ніхто туди не потикається. Читай собі, пиши, горобцям дулі показуй.

- Що за дід? - поцікавився я для годиться.

- Дід Андрій. Правда, він мені не зовсім дід - бабин брат. Та ти його знаєш. Ми з ним щепили на дачі твого редактора дички. Ти ще тоді сказав: «Дідо-Всевідо, як із казки вийшов. Шкода, що про таких тепер не напишеш - патріархальщина!»

Я згадав того діда - мовчкуватого, з мудрим протяжним поглядом, бородатого, в грубому вовняному светрі. Чимось схожого на Хемінгуея, але ніскільки не книжного. З якоюсь гребно стриманою, недововленою сутністю.

- Ну, добре, - сказав я, - прийду я до твого діда, скажу: «Вам привіт від Толі!» А далі що?

- А нічого. Пес пса вітрить. Це, до речі, його приповідка. Він із тих, яким нічого пояснювати не треба. Бо й сам гнаний-перегнаний.

- За що?

- А ні за що. Хіба тебе в один день випакували з редакції і гуртожитку за щось? І хіба не ти мені колись читав з передрукованого зшитка: «Якщо нога крокує не в ногу з більшістю, цю ногу треба зламати. Якщо рука не піднімається з більшістю рук, цю руку треба відтяти. Якщо цвях вилізає своєю шапочкою з дошки, його треба забити». Я ще тоді подумав, що це з Біблії. А виявилось - Дзержинський... Не тели іжака, старий. Я діло кажу.

Я гнітив у собі сумнів, скоріше від утоми мозку.

- Все, постановили одноголосно! - Толя ляснув мене по плечу. - Почекай мене тут, я кину з вікна для діда пакет - батарейки, леза, олівці, сірники...

- Дивися, щоб сірники не зачепилися за прапор, - ляпнув я з останніх сил. - Бо тоді підемо до діда обое.

Толя весело заіржав і плитнув у гуртожиток.

Попова гора

Взагалі світ того дня сміявся сонцем, барвами, звуками. Лише не для мене. І я, мабуть, виглядав дивно, коли підійшов до живоплоту непоказної господи на горі, яку називали тут Поповою, або ще по-іншому Розрадою-горою, - пришиблений, пом'ятий, нечесаний. З дурнуватою картонною коробкою під пахвою.

- Я приятель Толі. Мені б кілька днів перебути. Якщо можна... Я заплачу.

- Ти вже плакав днесь. Може, доста?

Це було мовлено мирним, безбарвним голосом. Тонем перевізника, що звично відкликається до того, кого має переправити на той бік. Старий подався двором у хату, а я, як приблудне теля, пішов за ним.

- Дизель за Чопом перегрівся, - мимрив я за його плечима. - Мусив пересісти на попутку. А за Мукачевом уперся в канал і довго шукав мостик... А тут дачі, блудив ними, доки вийшов на возову дорогу...

- Головне, що прийшов, - сказав старий і простягнув мені горнятко води. - Ти дома.

Ці слова оглушили мене спокоем. Густим, дивовижним спокоем. Схожим чимось хіба на вечірне кумкання жаб у дитинстві, на сюрчання цвіркуна в бабиному запічку. Я пив із глиняного посуду, здавалося, не так воду, як той спокій. Призабутий спокій, десь розхлюпаний, загнаний за решітку муштрованих нервів. Тепер я його жадібно заковтував у себе. Охлялі пальці не втримали недопите горня і воно вислизнуло. Але не впало - дідова рука підхопила його. Він неначе засоромився цієї несподіваної спритності. Приплющив повіки і ворухнув устами. Я радше прочитав на них, ніж почув:

- Спочинь з дороги.

І я спочивав. Це був не сон, не відпруга, не відпочинок, а саме - спочинок. Тоді я ще не знав закону слів і літер: що дрібна буквиця, її присутність чи відсутність наскрізно і глибинно міняє питому сутність слова. Відпочивають від чогось, відходячи від нього, відпускаючи його. Я ж спочивав у душевному забутті, як немовля, в кубелечку спокою. Він сотався тут із усього: з дощатого склепіння, затемненого часом, із глинобитної долівки, притрушеної «лугом», із плодів айви на скрині, поцяткованій

шашелем, і з самого потойбічного скрипу шашеля, ще й із тугої домотканої верети, що пахла вітром. Я хотів насититись тим спокоєм і за вчорашні дні, і на прийдешні. Як та дитина.

Але вставати ж треба. Коли я підвівся і вийшов надвір, ноги заплуталися, як у розслабленого. Ще більше плуталися думки. Та гірше було із серцем – наче його привалили жорнами, що труться без млива, аж перегрілися. І тягнуть додолу. Я б упав, якби не його руки. Старий невідь-звідки виріс у потрібну мить. Поклав мене на лавицю, заголив груди і приклав вухо. Слухав, перевертав мене, обстукував пальцями спину, шкрябав нігтем шкіру, примушував кашляти. Тоді кинув на мене вовняну джергу, а сам гулькнув у сіни. Вернувся зі ступкою, став цюкати товкачиком. Запахло тмином. Потім розтирав мені груди чимось шорстким і масним. Уважливі його пальці м'яко проникали аж до кісток.

– Проблема з легенями? – кволо поцікавився я.

– Чому питаєш?

– Бо знаю трохи анатомію. Там легені знаходяться.

– А я знаю, що душа, – сказав він тихо.

– Ви лікуєте душі?

– Я нічого не лікую. Лікує Господь.

– Тоді навіщо ця мазь?

– Бог вкладає нам поміч у руки. Се тминова олійка. Вона розм'якшить набряк і пригасить пал у грудині. – Старий відійшов, але за три кроки обернувся. – Серце чуєш?

– Так. Щось його затисло.

– Розумники, – буркнув він. – Усі біди скидаєте на щось і на когось. І сим рвете собі серця... Чуєш, хлопче, відпусти серце на волю. Куди лежить, туди най біжить...

– Нема куди йому вертатися.

– Я не кажу, щоб верталось. На зворотній дорозі ламають ноги, а на мисленій – голови. Кажу: дай йому волю самому вибирати простір і путь. А ти його пустим думанням не плутай. Само вибереться і тебе поведе...

– Куди? – байдуже спитав я.

– Не твоя жура. Твое діло тепер бокове. Спатимеш три доби. Тут, під гойним горіхом. Листя пустить росиці на губи не більше, ніж тобі треба. На харч матимеш два горнятка молока з пареним горовим мохом. Ложка меду переб'є гірчаву. Інше з воздуха собі тягни. Дихай, як циганський міх, радо, глибоко і ситно. І вивітриш сажу, що забила... як кажеш... легені... Тоді й душі засвітає. Будеш сам за собою чайати, бо я приденно в роботі. У мене таких як ти ровта і малий возик. Спи!

І я заснув. Падаючи в мерехтливе провалля, дочував обривки його мурмотання: «Мудрії... Анатомія, легені... Виідені душі, прости Господи».

Так і було. Я лежма перебув у дрімоті три дні. Вставав лише для того, щоб випити зеленуватого молока. Оси будили мене, злітаючись на мед. Просіяні крізь крону промені теплим квачиком малювали мені золоті поворози на повіках, лоскотали губи, як збитошна Помона, богиня садів. Дихалося дедалі легше. В душі проростала тонка травиночка надії.

Діда я побачив на четвертий день. Вірніше, почув зі свого ложа. Він із кимось розмовляв: «Дівойко, ти днесь дуже кукібна. Що за празник маеш? Ану покажи свій лайбик». Чорна білка стрибнула на вкопаний у землю стіл, за яким вечеряв старий, і кумедно підняла лапки. Відкрила біле жабо на грудці. «Пара-а-а-ада! – похвалив він її. – Та де свято, там і танці. Ану втни, чорнявко! Бо я з гостиною», – дістав двома пальцями сушену сливу і показав білці. І сталося диво: звірення затупцяло на задніх лапках, крутнулося, підмахуючи хвостом. Із несподіванки я впустив ложку, вона цоркнула об дошку. Білка, наче вражена струмом, здригнулася, завмерла, а тоді, вхопивши заслужену сушеницю, метнулася на дерево. Старий знічено повернувся до своєї вечері.

– Як дишеться? – запитав мене перегодом.

– Добре. Помпа ліпше працює, – дурнувато відповів я словами нашого редакційного водія.

– Якщо ти кажеш про серце, то се не помпа. Се велика Божа виправа. У своїй мудрій службі ніякий орган не рівняється йому – ні голова, ні жолудок, ні нирки, ні черево, ні легені. Всі органи безнастанно, і вдень, і вночі, в роботі. А серце розмірює сили навпіл: скільки в напрузі – стільки в розпрузі. Якби й ми так по ньому жили – в мірі і мирі! Серце задумано так, щоб не знало зносу, а отже й ціле наше тіло, яке воно живить і повнить силою. І так би воно й було, якби ми самі не тягли в серце руйнацію.

– Як це?

– Серце зношується злобою. Сиріч – гнівом, гордощами, заздрістю, невір'ям, непростенням. Се забиває серце намулом, а той розноситься по всьому тілу. І чоловік, як замулена криниця, чахне. Звідси і всі немочі.

– Я не хворий. Але звідкись ця втома... Хоча останнім часом я майже нічого не робив.

– Втома не від перероблення, а від переситу чи недоситу, від переступлення Закону. Якщо він є в нашому серці, то оберігає нас і веде, а якщо ні – то самі м'язи швидко втомлюються. А надто втомлюється беззахисна душа.

Кортіло щось запитати, але я не важився. Сидів проти нього під пахучим шатром бузини. Коник стрибнув мені на плече і завмер зо страху. Заходив у сад вечір. Біля ніг хнюпилися полишені сонцем квіти курячої сліпоти. Зате ромашки яскріли жовтими зіницями. Мені кортіло щигликом збити коника, зірвати ромашку і встромити межі зуби. Але дивно: біля цього чоловіка я не

міг такого робити, це виглядало б як порушення прихованого закону.
З'явилася якась повздержливість.

Сад виглядав напівдиким, всяка дурнина там росла. Але я встиг запримітити, як ходить садом господар – ступає сторожко, як кіт, не натоптує стежин (скрізь однакове буйнотрав'я), обходить табунці блаженьких квітів-самосівок. Де-не-де в траві зачаїлися валуни, сіріли спинами, як заснулі черепахи. Вони ж, мабуть, заважають косити?! А старий їх не вивергне і мох із них не здере. Де я міг знати тоді, що в засуху він навіть поливає цей мох. («Яка не е, а теж трава Господня»).

Але тоді мені пекло своє, і нарешті я здобувся на запитання:

– Ви сказали про непростення. Воно теж нам шкодить?

– Либонь, найбільше. Якщо заздрощі коростю роз'ідають серце, то нехить прощати висушує й огірчує його.

– Отже, я маю прощати тим, котрі за один день мене знищили? Віроломно забрали роботу, житло і двох найдорожчих мені людей. Без особливих причин. Прощати?

– Прощати! І не через день, а сеі ж миті. Але, будь ласкавий, посунься вбік – ти топчеш руминчик.

Я посунувся на лавиці, дивуючись уголос:

– Як ви це побачили за стільницею?

– Вчув запах м'ятого цвіту. І ти вчися в трави.

– Чого вчитися? – здивувався я.

– А хоча б того ж прощення. Коли ми топчемо квіточку, вона віддає аромат. Ось він – сенс прощення. Трава до сього дійшла, а ми ж люди! Однак мало прощати, ще й дякувати треба напасникам. Бо коли нас ніхто не випробовує – се прокляття.

– І ви прощали своїм лиходіям? Прощаєте ім усе?

– Прощав, і тому я тут. А вони... вони давно вже не чинять лиходійства.

Я був оглушений його словами. Дивився на цього дивного діда, як дитина на цукерку. І не мав що сказати. А він, обнявши мене проникливим поглядом сірих очей, провадив далі:

– Я не знаю твоїх кривдників, не знаю, чим вони тебе допекли, та знаю одне: не було, немає і не буде людини, яка б заслуговувала тільки осуду чи виправдання. Часом і святий на святого скривиться... Тому треба прощати. Бо се твоє звільнення, твоя найбільша перемога. Хоч би весь світ повстав проти тебе, ти захищений силою прощення.

Одиниця у великій реєстратурі неба

Мені залишалося слухати й вірити. Тоді я ще не знав, що цей чоловік поважного віку, але без слідів часу на обличчі, говорить не пустопаш; що світ не раз і не двічі брав його в залізні кліщі. І то не один світ. Ті світи завалювалися один за одним, а він сидів тут, на заповітній лавчині, з облатками цвіту на раменах, і бджола вмиrotворено дзуміла в його білій бороді. Їй там було притульно.

...Я не спав майже до ранку. Ніч повзла слимаком. Трава в місячному поливі застигла, ніби відлита з металу. Моя повна думами голова теж обважіло впала на груди, але душі було високо. Кортіло навернути якісь добрі спомини, обходячи бомбові ями. І вплив чомусь рядок із мого останнього нарису про опального афганця: «Я – одиниця у великій реєстратурі неба». По правді, хіба може так говорити комсомольський ватажок, та ще й атеїст на додачу?! І якого я після цього хочу ставлення до себе?! Дурість – дар Божий, але не варто ним зловживати. Бісмарк, здається, сказав.

«Що ж, пробачте мені, шановні-нешановні товариші! Тобто... я пробачаю вас!» Слово «прощаю» для мене ще тоді не було природним.

Потім я лежав без думок, укритий небом, і зорі, здавалося, ворушилися в волоссі. Поснула вся жива дрібнота довкола. Тиша замохнатила, загусла, і я теж заснув.

Уранці я прохопився від якогось звуку – скрипнула каптура (так називають тут хвіртку). Старий ішов двором із глиняним жбаном. Побачив мене й поклонився:

– Файно спалося? А я вже сніданок виходив, – поклав на стіл посуд із самокишем.

Потім ми іли його з мамалигою і бринзою. Дідові слова про сніданок були й для мене підказкою, що харчі треба відробляти. Я попросив, щоб він дав мені якусь роботу.

– До чого руки просяться, те й роби. Зайнятість – се найліпші й найдешевші ліки.

Спершу я прибрав маленьку столярню, протер віконце, зібрав тороки павутини, вигріб стружку і тирсу. Це велено було розтрусити в малиннику. «Малина любить кислу деревну потеруху, ніяке інше вдобрення їй так не годить». Потім я взявся за живопліт – густі, дрімучі зарості молодого грабника, ялинника, чагарників і лози дикого винограду. Огорожа була така щільна, що іжаки, птиці і шершні влаштували собі там гнізда. Сполохав навіть вужа. Я рівняв стовбури й підрізував куші, щоб надати їм якоїсь форми, ошатності. Щось подібне я бачив в італійських фільмах про мафію. Метр за метром я перелицьовував дрімучу гушавину в подобу зеленого паркану. І сам увесь зазеленився соками, до памороків наситив легені терпким запахом свіжих зрізів.

До кінця першого дня був упораний відрізок живоплоту на якихось двадцять кроків. Обдряпаний і обкусаний, сів я до заробленої вечері.

– Красно, – зронив дід короткий присуд. – І деревині продих, і взору втіха. Око любить приволля, щоб не чіплялося за стріхи й огорожі. Коли очам простір, тоді й душа не замикається. Я довго никав, доки напав собі цю хижку на горбі. В давнину тут посідали княжі винарі.

– Гарні місця, – згодився я. – Доки сюди піднімався, зустрів ще кілька старих садибок.

– Місце не до місця. Мені сей посад показали птиці.

– Птиці? – здивовано перепитав я.

– Ай. Я йшов за ластівками – і прийшов. Ластівці любо там, де чистий воздух. Не просто свіжий, а доконечно чистий. Розумієш? Відчуваєш, який тут люфт?

– Так. А хіба інші птахи не люблять чисте повітря?

– Птиці як люди, до всього обиклі. Взяти галок, то вони гуртуються там, де нечистий воздух, недобрі місця. Навіть худоба їх обминає... Але воздух ще не все. Жити треба при добрій воді. Мені теж показали іі птиці. Правда, не живі.

– Як це?

– Ну, звично як. Птиця чує свою кончину. І летить до води, до доброї – лісової чи горової. Аби в затишші, змочучи дзьоб, тихо відійти. На добрій воді вона ще потягне якийсь час. Тому чим ситніша вода, тим більше в окрузі джерела пташиних кісток. Розломиш кісточку, роздробиш іі камінцем – і збагнеш повноту води. Чи все в ній є те, що треба нашим кісткам і нашому мозку?! Так я надібав свою криницю. І сей осідок. Бо якщо птицям небесним тут утішливо вмирати, то й чоловікові спокійно жити...

Я спрагло слухав його, приголомшений простою, але якоюсь прихованою правдою. Правдою про цей живий світ, у якому все суще ув'язане в єдине вселенське намисто. І кожна та мізерна намистина є рівновеликою одиницею у великій реєстратурі Неба. Так ось про які речі мовчав цей дивний дідуган, і тепер спроквола вилушує їх, наче насінини з кленової лопатки-стручка. Так ми в дитинстві роздирали ті гнучкі пластини, вилизуючи поміж зерняток гіркувато-солодку смолку, від якої аж язик терпнув. Бо ласощі природи, як і смак істини, мабуть, однаково солодкі і гіркі водночас.

– Хто вам відкрив ці потаємні речі? – запитав я наївно.

– Вони не потаємні. Вони на поверхні і в глибині – в мені і в тобі. Рівняй себе по природі. Тоді не порушиш іі мудрої рівноваги. І стоятимеш під сим невидимим коромислом твердо і рівно. І душа буде ходити рівно. На вічних своїх дорогах.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=24161314&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.